

УДК 343.13

Ірина Гриб

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти

Наталія Слотвінська

Національний університет “Львівська політехніка”,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
natalia.d.slotvinska@lpnu.ua,
ORCID: 0000-0002-2756-4557

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД НАГЛЯД

<http://doi.org/10.23939/law2022.36.177>

© Гриб І., Слотвінська Н., 2022

Досліджено низку особливостей передавання неповнолітньої особи, що вчинила кримінальне правопорушення, під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, або під нагляд педагогічного чи трудового колективу за його згодою, а також під нагляд окремих громадян на їхнє прохання. Встановлено, що застосувати цей виховний захід можливо лише за умови, коли вищезазначені особи здатні позитивно впливати на поведінку неповнолітнього, здійснювати контроль за ним, запобігаючи вчиненню нових кримінальних правопорушень.

У статті також розкрито основні кількісно-якісні показники, що характеризують суспільно небезпечні діяння, які скоїли неповнолітні. Встановлено також основні критерії застосування судом до неповнолітнього правопорушника виховного заходу – передавання під нагляд.

Доведено тенденцію зниження кримінальної протиправної активності неповнолітніх, адже за січень – жовтень 2021 р. виявлено понад 2 106 підлітків, що вчинили кримінальні правопорушення, а за січень – жовтень 2022 р. загалом 1 096 дітей, тобто фактично наполовину менше.

У дослідженні проаналізовано судову практику, згідно із якою можна стверджувати, що суд, приймаючи рішення щодо застосування до неповнолітнього виховного заходу у вигляді передавання під нагляд, виходить з положень чинного кримінального законодавства, яке передбачає обов’язок здійснювати процесуальні дії в порядку, який не порушує звичайний уклад життя неповнолітнього правопорушника і відповідає віковим та психологічним особливостям останнього.

Здійснено аналіз вітчизняного кримінального законодавства щодо часових меж розгляду кримінальних проваджень у таких категоріях справ та термінів застосування заходів виховного характеру до неповнолітніх.

Ключові слова: неповнолітня особа; кримінальне правопорушення; заходи виховного характеру; нагляд; статистичні показники.

Постановка проблеми. Проблема вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми постійно привертала та привертає до себе особливу увагу. Відповідно одним із найважливіших завдань вітчизняної юридичної науки є вдосконалення правових заходів для якіснішої та ефективнішої протидії злочинності неповнолітніх.

Аналіз дослідження проблеми. Питанню злочинності неповнолітніх у вітчизняній правовій науці та особливостям передавання підлітків під нагляд приділено увагу у процесах вчених А. М. Бабенко, В. В. Голіни, В. К. Гришук, Б. М. Головкина, С. Ф. Денисова, В. П. Ємельянова, В. Д. Воднік, О. О. Лазаренка, С. Ю. Лукашевича, М. О. Маршуби, В. А. Мозгової, В. І. Шакуна, Л. О. Шевченко, Н. С. Юзікової, І. С. Яковець, С. С. Яценко та ін.

Мета статті – розкриття особливостей передавання неповнолітнього підозрюваного під нагляд та основних критеріїв застосування судом до останнього заходу виховного характеру у вигляді передавання під нагляд.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні чинне законодавство передбачає таке застосування заходів державного примусу, яке не є покаранням за вчинене кримінальне правопорушення, а навпаки, передбачає такий характер цих заходів, котрі зможуть спрямувати неповнолітню особу, що не досягла 18 років, на “правильний шлях”, тобто здійснюються заходи виховного характеру.

За загальними правилами, метою застосування виховних заходів щодо неповнолітніх, передусім, має бути забезпечення інтересів самого неповнолітнього.

Варто зазначити, що такі заходи застосовують незалежно від бажання чи згоди неповнолітніх та їхніх законних представників, вони є обов’язковими і їх виконання у необхідних випадках забезпечується силою державної влади.

Відповідно до ч. 1 ст. 97 КК України неповнолітня особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережне нетяжке кримінальне правопорушення, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо виправлення такої особи можливе без застосування покарання за вчинене нею діяння. У такому разі суд застосовує до неповнолітньої особи примусові заходи виховного характеру [1].

Одним із таких заходів є передавання неповнолітньої особи під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, або під нагляд педагогічного чи трудового колективу за його згодою, а також під нагляд окремих громадян на їхнє прохання.

Особливість передавання неповнолітньої особи під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють (усиновителів, опікунів та піклувальників), полягає у тому, що застосувати такий виховний захід можливо лише за наявності даних про те, що вказані особи здатні позитивно впливати на неповнолітню особу, а також здійснювати контроль та запобігати вчиненню нових кримінальних правопорушень [2].

Зауважимо, що суд не застосовує такий виховний захід щодо батьків, які позбавлені батьківських прав або не здатні позитивно вплинути на неповнолітню особу через свою поведінку. Де-факто, суд має отримати згоду таких батьків на це, однак жодна норма в законодавстві прямо це не передбачає.

Крім того, неповнолітнього можна передати під нагляд педагогічному, трудовому колективу чи окремому громадянину лише за умови, що вони будуть спроможні позитивно впливати на

неповнолітнього, постійно та належно контролювати його поведінку. Відповідно на них покладатиметься обов'язок виконувати вищенаведені завдання.

Ще однією особливістю передавання неповнолітньої особи під нагляд є те, що такий захід може застосовуватися як захід адміністративного впливу, який, своєю чергою, полягає у посиленому впливі й контролі за поведінкою неповнолітнього правопорушника. У такому випадку на неповнолітню особу покладається додатковий обов'язок сприймати цей вплив [3, с. 37].

Щодо питання строку нагляду, то суд встановлює розумний строк з урахуванням всіх обставин справи та мети виправлення. Як свідчить судова практика, нагляд має здійснюватися не менше ніж один рік, коротший термін є неефективним. Крім того, строк повинен бути не довшим від досягнення особою повноліття.

Кримінальний процес стосовно неповнолітніх також має певні особливості, адже сам процес повинен бути таким, щоб враховував, по-перше, вік неповнолітніх, а по-друге, їх бажання сприяти перевихованню [4].

Про це свідчить ще й проаналізована судова практика. Вироком Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 26 травня 2020 року в справі № 357/12480/19 неповнолітнього визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, однак звільнено від покарання. До винного застосували примусові виховні заходи у вигляді передавання його під нагляд матері до досягнення ним повноліття [5].

У цій справі суд, вирішуючи питання щодо застосування до неповнолітнього правопорушника заходу виховного характеру у вигляді передавання під нагляд, урахував положення ч. 2 ст. 484 КПК України, яка зазначає, що під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, зокрема під час вирішення питання щодо застосування примусових виховних заходів, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітньої особи та відповідає її віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати аргументи неповнолітнього під час прийняття процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на останнього [6].

Відтак, відповідно до вищенаведеного, суд враховує особу неповнолітнього, тобто його певні характеристики за місцем навчання і проживання, ставить питання про перебування неповнолітнього на обліку в лікаря-нарколога та психіатра, враховує вік особи, яка на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягла 18 років.

Крім того, суд враховує передусім характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення неповнолітньою особою, її щире каяття у вчиненому діянні, а також ставить перед собою такі запитання: чи ця особа вперше притягується до кримінальної відповідальності, чи активно неповнолітній сприяв розкриттю кримінального правопорушення. Даючи відповіді на ці запитання, суд у мотивувальній частині вироку роз'яснює, що до неповнолітнього можуть бути застосовані примусові виховні заходи.

Кримінальні провадження щодо неповнолітніх здійснюються з урахуванням вимоги до поваги права неповнолітнього на конфіденційність, щоб уникнути заподіяння шкоди останньому через непотрібну гласність, та з передбаченням можливості закриття кримінального провадження за не реабілітуючими підставами для обмеження негативних наслідків судового розгляду та вироку.

Щодо дослідження статистичних показників, які характеризують злочинність, варто зазначити, що обсяги злочинності неповнолітніх істотно знизилися. Якщо за січень – жовтень 2021 р. було виявлено 2 106 дітей, що вчинили кримінальні правопорушення, з яких 632 дитини віком від 14 до 15 років, 1 380 дітей – віком від 16 до 17 років [7, с. 2], то за січень – жовтень 2022 р. ці показники становили відповідно: загалом 1 096 дітей, зокрема 294 дитини віком 14–15 років і 678 дітей віком від 16 до 17 років [8, с. 2].

Статистика вказує на те, що загальна тенденція вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень послаблюється. Крім того, можна спостерігати, як за останні кілька років рівень підліткової злочинності знижується.

Такі зміни передусім зумовлені вжиттям спільних координаційних заходів, спрямованих на подолання негативних тенденцій підліткової злочинності, що підтверджують налагоджену тісну співпрацю зі спеціальними органами та службами на предмет профілактики вчинення кримінальних правопорушень серед неповнолітніх.

Висновки. Отже, застосування заходів виховного характеру є формою державного примусу, яке не є покараннями для неповнолітніх підозрюваних за вчинене кримінальне правопорушення. Навпаки, їх особливість полягає у тому, щоб забезпечити інтереси неповнолітньої особи та скерувати її на правильний шлях і не допустити вчинення протиправних діянь надалі.

Застосування такого виховного заходу можливе лише тоді, коли особи, яким доручено наглядати за неповнолітньою особою, здатні позитивно впливати на підлітка, здійснюючи контроль та запобігаючи вчиненню нових кримінальних правопорушень.

Проаналізувавши судову практику, під час прийняття рішення суд враховує особу неповнолітнього (вік, характеристики за місцем навчання і проживання, взяття на облік у лікаря-нарколога та психіатра, характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння, щире каяття тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (з наст. змін. та допов.) Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру. Постанова Пленуму Верховного суду України від 15.05.2006 р. № 2.
3. Музика А. А. (1997). Примусові заходи медичного і виховного характеру. Київ: Нац. акад. внутр. справ України. 125 с.
4. Міжнародний пакт про громадські і політичні права від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй (ООН). Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII від 19.10.73 р.
5. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 26 травня 2020 року у справі № 357/12480/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89709209>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (з наст. змін. та допов.) Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст.88.
7. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень – жовтень 2021 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>
8. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень – жовтень 2022 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

REFERENCES

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 r. No. 2341-III (z nast. zmin. ta dopov.) Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. No. 25-26. st.131.
2. Pro praktyku rozghliadu sudamy sprav pro zastosuvannia prymusovykh zakhodiv vykhovnoho kharakteru. Postanova Plenumu Verkhovnoho sudu Ukrainy vid 15.05.2006 r. No. 2.
3. Muzyka A.A. Prymusovi zakhody medychnoho i vykhovnoho kharakteru. K.: Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy. 1997. 125 s.
4. Mizhnarodnyi pakt pro hromadski i politychni prava vid 16.12.1966 r. Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii (OON). Ratyfikovanyi Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR No. 2148-VIII vid 19.10.73 r.
5. Vyroky Bilotserkivskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 26 travnia 2020 roku u spravi No. 357/12480/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89709209>
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 r. No. 4651-VI (z nast. zmin. ta dopov.) Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2013. No. 9-10. No. 11-12. No. 13. st.88.

7. Yedynyi zvit pro osib, yaki vchynyly kryriminalni pravoporushennia za sichen-zhovten 2021 r. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

8. Yedynyi zvit pro osib, yaki vchynyly kryriminalni pravoporushennia za sichen-zhovten 2022 r. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

Дата надходження: 28.09.2022 р.

Iryna Hryb

Lviv Polytechnic National University
student of the Educational-Scientific Institute of Law,
psychology and innovative education

Nataliia Slotvinska

Lviv Polytechnic National University,
Associate Professor of the
Department of Criminal Law and Procedure
Educational-Scientific Institute of Law,
psychology and innovative education
nataliia.d.slotvinska@lpnu.ua,
ORCID: 0000-0002-2756-4557

PECULIARITIES OF THE TRANSFER OF A JUVENILE SUSPECT UNDER SUPERVISION

The scientific paper is devoted to the study of a number of peculiarities of transfer of a minor who has committed criminal offenses under the supervision of parents or persons who replace them, or under the supervision of a pedagogical or labor collective at his agreement, and also under the supervision of individual citizens for their request, but to apply this measure of educational character is possible only on condition, when the above-mentioned persons are able to positively influence its behavior, to control and prevent the latest criminal offenses.

This article also highlights the key quantitative and qualitative indicators that characterize the socially dangerous actions of minors. And also the basic criteria of court application to juvenile offender of educational character in the type of transfer under supervision are established.

The tendency of decrease of criminal activity of minors has been shown. For example, over 2 106 teenagers were found to have committed criminal offenses during January – October 2021, and for January – October 2022, these figures totaled 1 096 children. Almost half the last year.

The court practice is analyzed, according to which it is possible to assert that the court, when making a decision on the application to the juvenile event of educational character in the form of transfer under supervision, comes from the provisions of the current criminal legislation, which provides for the duty to carry out procedural actions in order, who does not violate the usual way of life of a juvenile offender and corresponds to the age and psychological peculiarities of the latter.

The analysis of the domestic criminal legislation on the time limits for the consideration of criminal proceedings in such categories of cases and the terms of the measures of educational character to minors has been carried out.

Key words: Juvenile person; criminal offense; educational measures; supervision; statistical indicators.